

Els retaules majors i altres detalls de l'església de l'Assumpció d'Arenys de Lledó

180. ARNES, Terra Alta.
Creu del Raig. 1913.

Imatge fotogràfica obtinguda pel Centre Excursionista de Catalunya i que apareix en el llibre Les Creus al Vent de Josep Bastardes <https://tuit.cat/mxg4n>

La repoblació cristiana del Matarranya, a mitjans del segle XII, es va fer bàsicament amb població d'origen català. Va ser feina d'aragonesos i catalans foragitar els sarraïns d'aquesta part de la península ibèrica. <https://belluguet.cat/?p=1366>

A diferència d'altres territoris aragonesos aquí no van quedar sarraïns.

Al món rural, molt més que a la ciutat, el senyal de la creu ha presidit la vida dels cristians.

Des del segle XI les creus monumentals van unides a la promulgació de la pau i la treva de Déu.

Situada al peu del camí, o les cruïlles, o al límit d'un terme, per a protegir els béns i les persones.

En Arenys, a finals d'aquell segle els cristians, que havien repoblat el terme, ja tenien aixecada una esvelta creu monumental romànica, de les poques que es van aixecar en aquest estil a tot el territori.

Lamentablement, les fonts escrites que ens haguessin assabentat, amb detall, del passat han desaparegut, generalment, sota el sense sentit de les guerres.

El temple gòtic que coneixem d'Arenys es deuria aixecar sobre les runes d'un anterior temple romànic, al menys és el que s'ha trobat al fer obres en l'església de Ràfels el 2004. <https://tuit.cat/S8u4E>. O com se sap que també va passar amb l'església de Santa Maria de la Mola en Mont-Roig de Tastavins.

Foto de Joan Cabré i Aguiló (El mossèn davant la tapia del cementiri, 1910 aproximadament,)

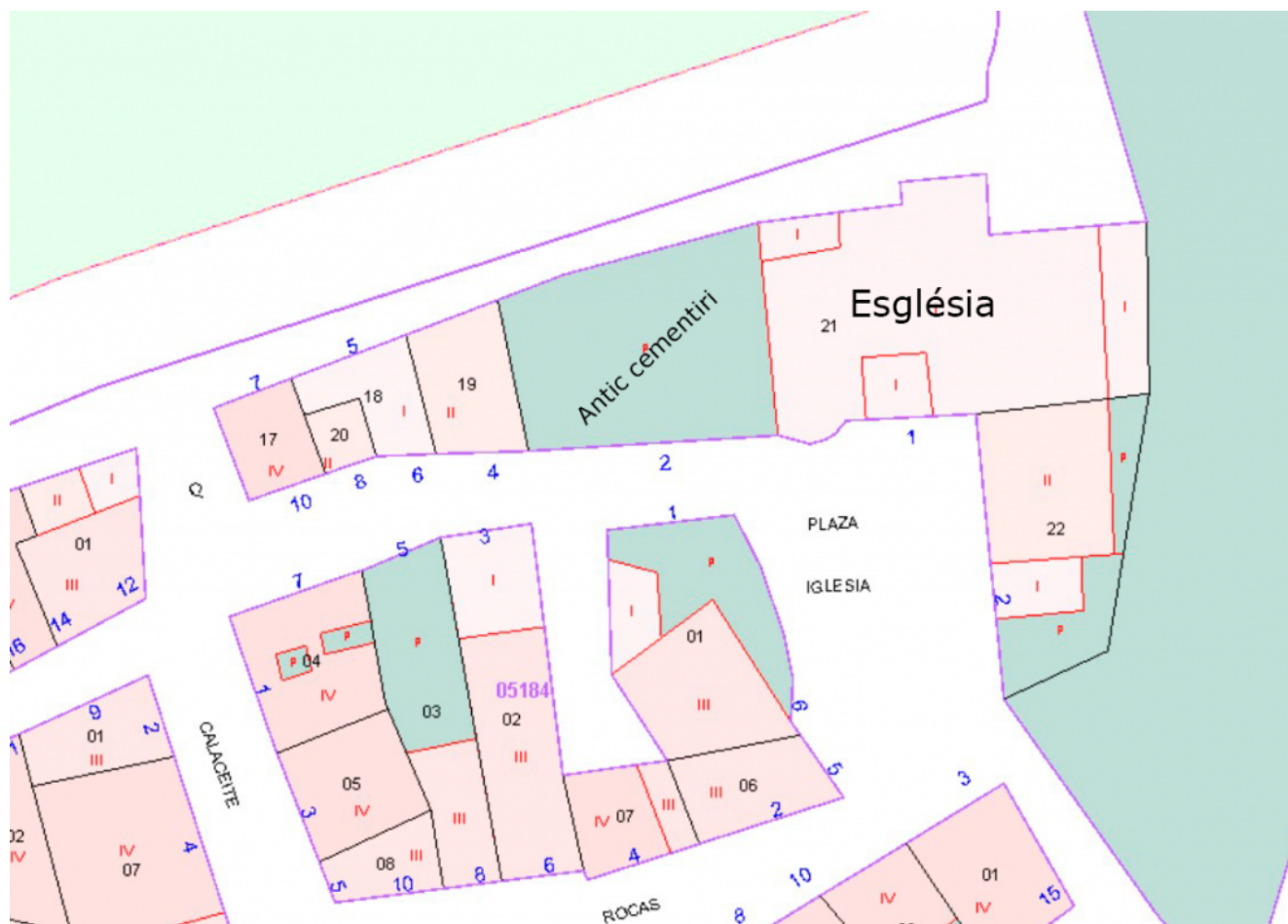
El temple gòtic que coneixem d'Arenys es deuria aixecar sobre les runes d'un anterior temple romànic, al menys és el que s'ha trobat al fer obres en l'església propera de Ràfels el 2004. <https://tuit.cat/S8u4E>. O com se sap que també va passar amb l'església de Santa Maria de la Mola en Mont-Roig de Tastavins. [

L'augment de la població dels pobles ha estat esgrimit per justificar

El lloc escollit per reunir-se els primers cristians en Arenys va ser en la part més alta de la població, al costat del Castell d'Arenys. En una superfície de 676 metres quadrats. La cm

va ser la part alta de la població on s'erige sobre un cingle i conforma part de la muralla que devia encerclar la població amb un mínim de dues portes, el Portal de Dalt i el Portal de Baix.

L'esglesia

Aquesta foto està feta per Joan Cabré i Aguiló a principis del segle XX. El primer que ens crida l'atenció als que coneixem Es veu clarament l'estructura de l'església amb l'àbsida orientat a llevant amb una finestra ogival amb traceria orientada a ponent, al mossèn davant la tapia del cementiri i al fons l'Abadia.

**Instituto de
Estudios Turolenses**

Consejería de Tercer Orden

Francisco López Segura 1956 <https://tuit.cat/4556c>

i Lledó, en la primera mitat del segle XIV, la d'Horta més o menys, s'aixecaren les esglésies quasi al mateix temps. Fetes aparentment pel mateix mestre d'obres, en l'estil gòtic llevanti, de les més senzilles esglésies que es van fer en aquest estil.

Ermita de Sant Quirc de Durro. Val de Boí. Alta Ribagorça.

Foto: [José Antonio Gil Martínez](https://tuit.cat/6I5ij). <https://tuit.cat/6I5ij>

https://www.ieturolenses.org/media/downloadable/files/samples/j/a/ja_benavente_4.pdf

Tot i que les semblances són moltes entre les dues esglésies, una molt evident és la similitud entre les dues finestres.

Arenys

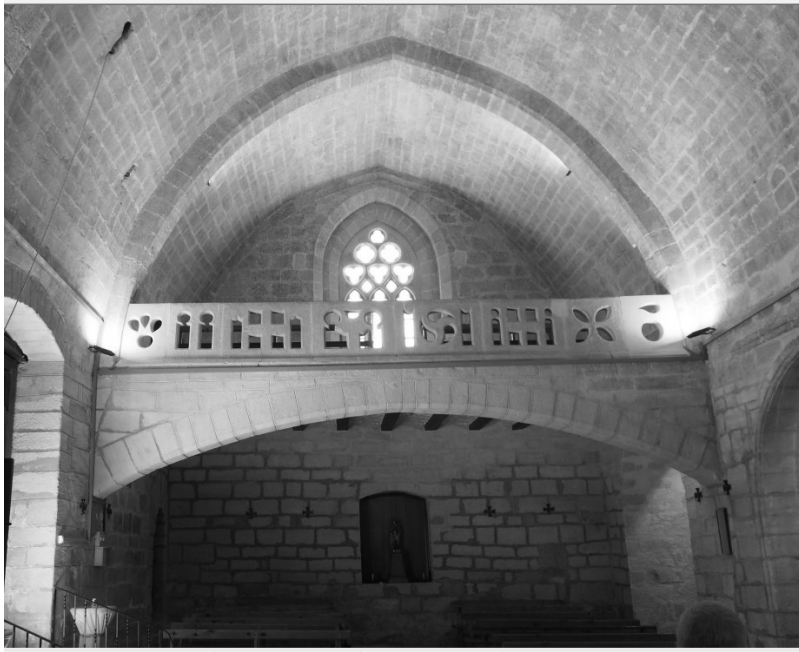

Lledó

La xambrana de la finestra de d'Arenys acaba en dues mènsules antropomòrfiques, tradicionalment vistes com a micos, absents en la finestra de Lledó. L'ús de figures humanes amb un fort component sexual va ser habitual en la iconografia religiosa del romànic del nord de la península.

Posats a parlar de semblances, a l'església d'Arenys la barana del cor alt presenta fortes semblances amb la de l'església d'Horta.

El primer retaule major de l'església d'Arenys

El cas és que a l'església gòtica d'Arenys li calia un retaule major on representar la vida de Crist. Sovint el retaule consistia en una estructura ornamental situada darrere de

l'altar, que contenia relleus, pintures o escultures que representaven escenes bíbliques, sants, àngels i altres figures religioses.

Aquesta pràctica va arrelar principalment a partir del període medieval, quan es va desenvolupar una rica tradició artística en les esglésies cristianes d'Europa. Els retaules majors no només van servir com a expressions artístiques, sinó també com a instruments per a l'educació religiosa i la transmissió de la fe a través de les generacions.

El 1406 a Arenys s'encarregava al pintor morellà, Guillem Ferrer, el retaule major del temple, essent rector Francisco Guasch.

De paga i senyal li van donar 20 florins d'or. Tenint en compte que hi havien 3,5 grams d'or en cada moneda, al preu actual uns 5.000 €. Com veurem més endavant, tot fa pensar, que el cost del retaules majors de les esglésies recauria en les espatlles dels feligresos. Fins ara poc més se en sap d'aquest retaule del 1406.

Només per il·lustrar quin aspecte podria haver estat el retaule a Arenys, en aquesta imatge es mostra un retaule major, d'origen desconegut, de Guillem Ferrer, dipositat actualment al Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC). És un conjunt pictòric de tres carrers i predel·la dedicat a la Mare de Déu, sant Joan Baptista i sant Pere, imatges que presideixen el compartiment central. El retaule mostra diversos passatges en que les figures llueixen vestits amb un tipus de bocamàniga força característica d'aquestes dates.

Alberto Velasco González. Museu Cau Ferrat de Sitges. Catàleg de pintura i obra sobre paper, Sitges, Consorci del Patrimoni de Sitges, 2019, p. 18-22. <https://tuit.cat/RxnWc>

**Guillem Ferrer. Retaule de la Mare de
Déu, sant Joan Baptista i sant Pere
Apòstol**

Núm. inv. 32.031

Atribuit a Guillem Ferrer (doc.1379-1418)

Retaule de la Mare de Déu, sant Joan**Baptista i sant Pere Apòstol**

Catalunya, 1390-1400

Temple sobre fusta, 231 x 198 x 75 cm

Sense signar ni datar

Attributed to Guillem Ferrer (doc. 1379-1418)

Altarpiece of the Virgin Mary, Saint John the Baptist and Saint Peter the Apostle

Catalonia, 1390-1400

Tempera on wood, 231 x 198 x 75 cm

Unsigned and undated

RESTAU RACI ON I RESTORATI ON

MNAC, 2005.

BIBLIOGRAFIA/REFERENCES

Andr  n 1987: 35; Post 1932: 301-306, fig. 185; Guia Surri  s 1933:   54; Post 1938: 743; Gudiol 1938: 13; Cat  logo 1942: 9,   74; Gudiol 1944: 92; Gudiol 1955: 93; Surri  s 1977: 140; Gudiol-Alcolea 1986: 125, cat. 174, fig. 324; Ruiz 1997: 131; Alcoy 2005: 255-257; Ruiz 1999: 20-21; Alcoy-Ruiz 2000: 387-393; Jos   2005; Ruiz 2012: 23-27.

EXPOSICI  NS/EXHIBITIONS

«L'Art Modern. Obres mestres del Caus Ferrer». Edifici Minster, S  n, 2012.

El segon retaule major

Aquell primer retaule de 1406 aviat va ser substituït. Cap el 1520 el mossèn d'aleshores, Lluís Amargós, que ho era a la vegada d'Horta i Queretes, va convèncer els veïns d'Arenys per posar un de nou.

Horta era i segueix sent una població amb més recursos econòmics que Arenys. El cas és que aquest mossèn deuria tenir molt interès per l'art doncs va fer venir un pintor de renom, Joan de Borgonya, i cap el 1522 s'instala en Horta. Primer deuria fer el retaule major de l'església d'Horta i posteriorment el de Arenys.

Joan de Borgonya. també anomenat Mestre de Sant Feliu. Aquest pintor va néixer a Estrasburg, Alsàcia, cap el cap 1465 i va desenvolupar gran part de la seva obra a Catalunya. Mort a Barcelona el 1526. <https://tuit.cat/xmuE9>.

Això se sap gràcies a l'Hilari Muñoz que publica en forma d'article, el 2006, una causa civil que localitzà en el fons de l'arxiu històric Diocesà de Tortosa.

Una demanda iniciada el dia 6/2/1523 pels jurats del lloc d'Arenys de Lledó contra els hereus del difunt mossèn Lluís Amargós. en la seu de de Tortosa.

Tot va ser que el mossèn va prometre aportar 50 lliures per pagar la quarta part del cost del retaule d'Arenys i no ho va fer, potser per la seva prematura mort, el fet és que els jurats d'Arenys van reclamar per via legal les 50 lliures promeses als seus hereus.

«Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura» .

Tercer retaule

Pel mateix article d'Hilari Muñoz sabem que el 1770, a l'església d'Arenys, ja hi havia un nou retaule de caire neoclàssic.

Això passava a Arenys però també a tot arreu, fins i tot en la darrera ermita havia d'estar vestida amb obres d'art. Quin grau superlatiu de subjugació executava el clero sobre el poble per enriquir-se ell.

Aquest retaule va seguir el mateix camí que el d'Horta. Quant van arribar les forces republicanes a l'inici de la Guerra Civil, com havia passat a Barcelona, el clero i les seves propietats van ser l'objectiu de la seva ira.

/-

formades principalment per milicians, soldats del govern i milícies obreres com les milícies anarquistes de la CNT i les milícies comunistes del Partit Comunista d'Espanya van fer dos fogueres, una en la plaça Major on van cremar tots els llibres i registres de l'Ajuntament, menys el del Registre Civil. A l'explanada davant l'església van fer altra foguera on van abocar tot el que van trobar dins de l'església. Des dels llibres sacramentals on des del Concili de Trento l'església registrava tots els naixements , casaments i defuncions fins els bancs de fusta.

El Retaule Major van preferir cremar-lo in situ. Les flames van deixar la seva petjada en les pedres del sostre i del òcul.

OLYMPUS DIGITAL CAMERA

Tornem enrere. Quan al 1770 van desmuntar el retaule de Joan de Borgonya el deuen traslladar a l'ermita de Sant Pol. És a principis del segle XX que l'arqueòleg autodidacta caleceità, Joan Cabré i Aguiló, descriu en l'ermita de Sant Pol una sèrie de pintures sobre taula que atribueix al segle XV.

Aquesta és una reproducció obtinguda del treball no publicat de Joan Cabré i Aguiló en el seu «*Catàlogo Artístico-Monumental de la província de Teruel 1909 – 1910*». http://biblioteca.cchs.csic.es/digitalizacion_tnt/index_interior_teruel.html.

Es veuen quatre de les peces que es trobaven a l'ermita. La que representa un guerrer Cabré la identifica amb Sant Pol o diu que és la imatge del donant del retaule?

4 R

En concret parla de onze tables de 122 x 125 cm, més altres tres, entre les quals la del Guerrero, de 0,89 x 0,52 cm. A més

parla de dos tables que son les portes de la sagristia i que representen Sant Pere i Sant Pau.

Posteriorment mossèn Manuel Millian descriurà les taules que encara restaven a Sant Pol el 1935.

D'aquest fet podem deduir que el retaule major d'Arenys havia estat de nou substituït, probablement al segle XVIII, i que el de Joan de Borgonya es va traslladar a Sant Pol. Aquest nou retaule major ha de ser el que va ser cremat a l'estiu de 1936.

El que va passar amb la resta del retaule ho haurien d'explicar els capellans que van estar al càrrec de la Parròquia després de la Guerra Civil. De les més de vuit taules que formaven el retaule de Joan de Borgonya només resten al presbiteri de l'església d'Arenys aquestes quatre:

La Adoració dels Reis, La Resurrecció de Crist,

El Naixement de Jesús i La Vinguda de l'Esperit Sant o Pentecosta.

El Guerrer de Joan de Bergonya, que segons Cabré representava a Sant Pol, un cop restaurat ha estat adquirit recentment, pel MNAC. <https://tuit.cat/90Tev>.

Lamentablement, per interessos inconfessables, en la descripció d'aquesta taula no es fa esment al seu autèntic propietari, el poble d'Arenys.

Fotografia de Joan Cabré Aguiló

Pintura actual al MNAC

wqerwer

AYUNTAMIENTO DE TORTOSA

MUSEO Y ARCHIVO MUNICIPAL

DIRECCIÓN

Tortosa 11 abril 1.963

Dr. Don Joan Ainaud

Benvolgut amic: Fa temps que espero anar a a Barcelona per parlar de tantes coses. Però avui em telefona el rector d'Arenys de Lledó, i l'assumpte fa que us escrigui amb urgència.

Recordareu que us vaig parlar del retaule d'Arenys i em donareu la esperança de poder restaurar-lo adequadament per la seva instal·lació. Ara el Rector insisteix en vendre dos peces que estan incloses a las portes de la sacristia, un Sant. Pere i un Sant Pau que em semblen molt interessants i que s'emportarà algun marxant si no arribem a temps. Les possibilitats de comprar-ho jo per a Tortosa son molt remotes, en canvi potser vosaltres podeu adquirir-ho per Barcelona. Crec que us pagaria la molestia fer el desplaçament. Per altra banda podriem veure si es decidia restaurar el retaule (del qual no sembla en principi que formen part les peces que el Rector tracta de vendre).

Espero donç una contestació vostra per poder contestar al rector d'Arenys, que sembla decidit a vendre aviat a pesar de les bones esperances que jo li havia donat d'obtenir l'ajuda necessaria per restaurar i deixar les coses al lloc on deuen estar.

Una forta encaixada

F.: J. Massip